UDC 911.375:81'373.21(497.113 Зрењанин)"1879/2000"(091)
DOI 10.56461/RMV68.2026.123R
СТРУЧНИ РАД

ПРОМЕНЕ НАЗИВА УЛИЦА И ТРГОВА У ЗРЕЊАНИНУ КАО ОГЛЕДАЛО ДРУШТВЕНИХ ПРОМЕНА

Мср Александар Радловачки
Народни музеј Зрењанин
alexzr88@gmail.com

Сажетак: Рад анализира промене назива зрењанинских улица и тргова од увођења првих званичних назива 1879. године од стране угарских власти, па све до почетка 21. века, током којих је било неколико таласа преименовања улица, најчешће после великих политичких и друштвених промена – 1919, 1929, 1941, 1948. и 1992. биле су преломне године када су многе улице у граду промениле своје називе. Пре увођења званичних назива улица и тргова они су углавном били називани по својим карактеристикама: Главна улица, Главни трг, Житни трг, Улица градске куће, Црквена улица; или по правцима ка којим су водиле: Арадачка, Меленачка, Томашевачка, Темишварска. Године 1879. улице добијају махом називе по личностима из мађарске историје и културе, члановима династије Хабзбург, светитељима и урбаним топонимима. Након завршетка Првог светског рата улице и тргови добијају имена по владарима из династије Карађорђевић, српским, али и личностима из мађарске и немачке културе, као огледало националне структуре тадашњег Великог Бечкерека. Десет година касније називи по мађарским и немачким личностима бивају замењени члановима династије Карађорђевић и неким живим истакнутим личностима, попут Уроша Предића и Николе Тесле. Немачки окупатор 1941. године даје називе улицама и трговима у духу нацизма и немачких претензија на Банат. После ослобођења октобра 1944. године враћају се на снагу предратни називи, да би 1948. године званично били промењени у духу новог социјалистичког друштва и пријатељства са Совјетским Савезом. Пропаст социјализма и распад социјалистичке Југославије одразио се и на називе улица, па је 1992. године неколицина поново добила називе из периода пре 1941. године.

Кључне речи: називи улица, Зрењанин, друштвене промене, одонимија.

Увод

Након великог пожара који је задесио Велики Бечкерек 1807. године и скоро у потпуности уништио грађевински фонд и значајне објекте, укључујући и жупанијску палату, мрежа улица добија данашње контуре. Град који је настао на обалама острва и полуострва, које су окруживали меандри Бегеја, још увек није имао службене називе улица. Почетком последње четвртине 19. века (1879. године) улице и тргови Великог Бечкерека добиће по први пут званичне називе, који ће заменити претходашње народне. Ово ће бити само прво од неколико великих преименовања улица током наредних век и по. Битне године када ће многе улице мењати своје називе одлуком власти су, поред 1879, и 1919, 1929, 1941, 1948. и 1992. година.

Одоним, односно ходоним, термин је којим се означавају називи улица. Потиче од грчких речи *hodós* – улица, пут, и *ónoma* – име, назив. Истраживање имена улица као система симбола указују на то да се урбана топонимија у организованој модерној држави никад не конституише и не мења спонтано, него је по правилу зависна од политичких идеологија и политичке моћи, а циљ јој је, између осталог, допринос стварању пожељне политичке свести међу становништвом. Одоними на симболичан начин представљају механизам за пласирање службене верзије прошлости и идентитета (Радовић 2014, 11–12). Подстакнута бурним поли-

тичким и друштвеним променама крајем 20. века на нашим просторима, ова тема остаје предмет контроверзи и интересовања шире јавности.

Народни називи улица у Великом Бечкереку пре 1879. године

Улице и тргови Великог Бечкерека нису током већег дела 19. века имале званичне називе. Оне су углавном означаване именима угледних становника, местâ ка којима су водиле или значајних објеката који су се у њима налазили. Ови називи срећу се у огласима и званичним објавама које су штампане у локалној штампи. Улице су имале одређене називе, али они као такви нису били службени, већ више произвољни (Сентклараи 2023, 18–21). У центру града налазили су се Главни трг, Главна улица, Пијаристичка улица, Улица градске куће, Змијска улица, Црквена улица. Веће улице које су носиле називе по правцима према којима су водиле биле су Арадачка улица, Меленачка улица, Темишварска улица, Томашевачка улица, Ечанска улица. Улице и тргови које су свој назив добиле по некој својој карактеристици биле су, између осталих, и Немачка улица (налазила се у делу града насељеним Немцима – „Немачка варош"), Мађарска улица (из сличног разлога као и претходна), Болничка улица (у њој се првобитно налазила градска болница), Граднуличка улица (главна улица кварта, а раније посебног насеља Граднулица), те Житни трг (трг на којем су се продавале житарице).

Увођење званичних назива 1879. године

Поводом 100-годишњице поновног оснивања Торонталске жупаније, тадашње власти у Великом Бечкереку одлучују јуна 1879. године да улицама и трговима доделе званичне називе. Истовремено, искоришћена је прилика да се граду посредством назива улица и тргова, инспирисаних мађарском историјом и културом, да изразитији мађарски карактер. У ту сврху ангажован је Јене Сентклараи (Szentkláray Jenő), историчар медиевиста, свештеник и ватрени Мађар-конвертит. Родом из Врањева (данас део Новог Бечеја), рођен у мешовитом српско-мађарском браку као Евгеније Недић, касније се потпуно помађарује узевши презиме Сентклараи по месној цркви Свете Кларе у којој је крштен.[1] У Темишвару је био један од оснивача „Јужномађарског историјског и археолошког друштва", а поводом прославе 100-годишњице укључивања Баната у државни систем Угарске и обнове Торонталске жупаније Сентклараи септембра 1879. године пише реферат *Помађаривање улица и тргова Великоī Бечкерека. Цртице из историје īрада и околине*.[2] У свом делу образлаже разлоге за помађаривање назива улица и тргова, као и да је тада у Великом Бечкереку живело скоро 20.000 становника у 2656 домаћинстава, распоређених у 87 улица, четири обале, осам редова и на пет тргова (Сентклараи 2023, 55). Ипак, одређене улице добиле су називе и по личностима из српске историје. Главни градски тргови у центру града били су резервисани за владарски пар династије Хабзбург: Трг Франца Јозефа и Елизабетин трг.[3] У језгру града налазиле су се и Хуњадијева улица – главна градска улица, Гимназијска улица – у којој се од 1846. године налазила гимназија, Жупанијска улица – која се налазила у непосредној близини жупанијске палате, Улица српске цркве – у којој се налазила православна Успенска црква, Бонацова улица, Улица Еугена Савојског, Арпадова улица, Запољина улица, Улица градске куће – која је излазила на тадашњу градску кућу, Сечењијева обала, Гизелина обала, Мартинуцијева улица, Улица краља Матије, те Кинижијева улица. Остале важније улице задржале су праксу да носе називе по местима према којима су водиле: Арадачка улица, Меленачка улица, Темишварска улица, Томашевачка улица и Ечанска улица. Немачка улица задржала је свој назив, главна граднуличка улица постала је „улица према граду", док су два трга носила називе по својој претежној намени – Пијачни и Житни. У коначници, како Сентклараи наводи, бечкеречки одоними добили су називе: шест по члановима владајуће династије, 32 по именима значајних историјских личности и владара, три по мађарским писцима и државницима, један по немачком књижевнику, два по угледним жупанијским породицама, један

[1] За биографске податке о Сентклараију релевантна је студија Филипа Крчмара (видети: Krčmar 2015).

[2] Dr. Szentkláray Jenő, *Nagy-Becskerek utcáinak és tereinek magyarositása*, Nagy-Becskerek 1879. Дело је на српски превео и приредио др Филип Крчмар 2023. године (Сентклараи 2023).

[3] Када су 1904. године на месту пређашњих дрвених подизани нови гвоздени мостови, именовани су по цару Францу Јозефу и царици Елизабети, налазећи се у близини истоимених тргова.

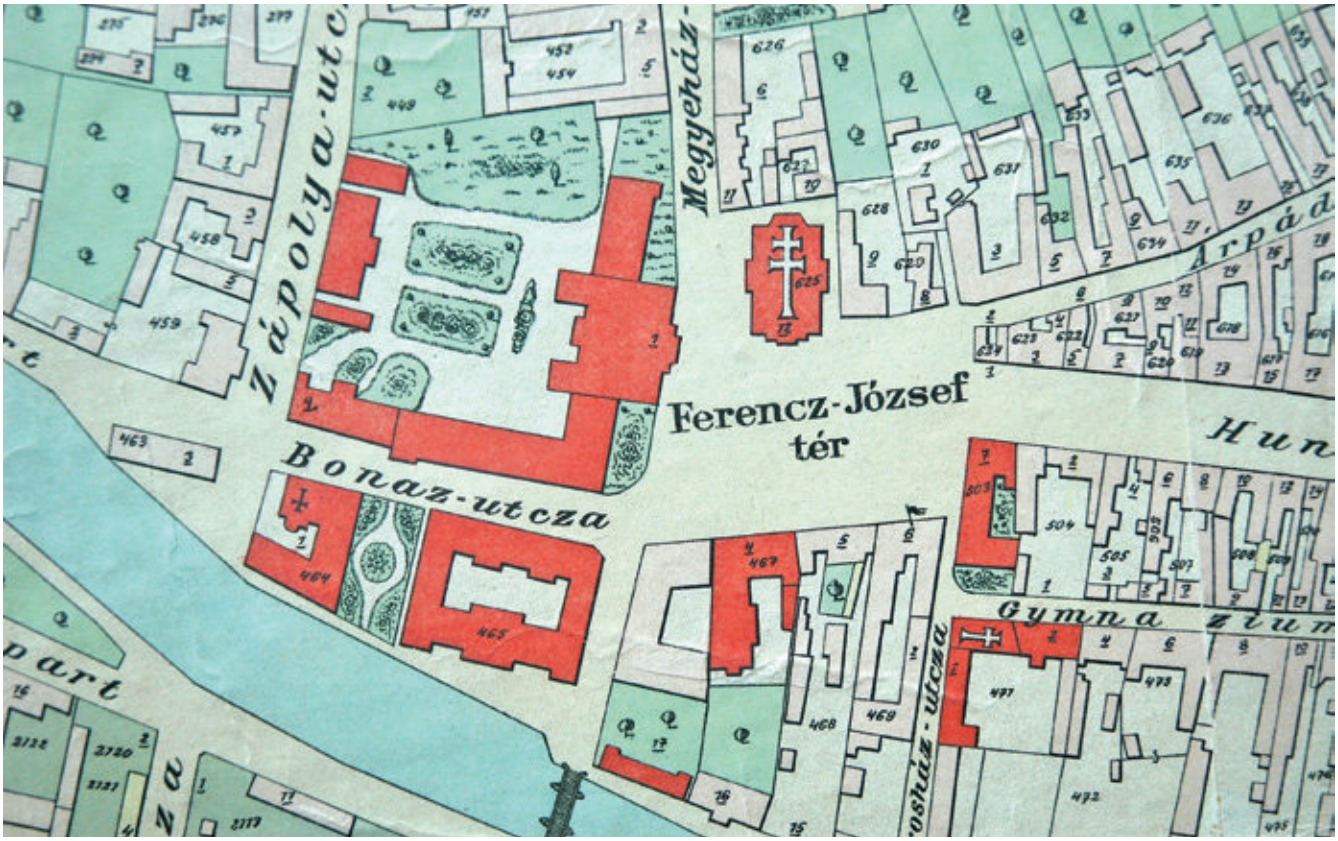

Слика 1: Центар Великог Бечкерека, детаљ са карте Великог Бечкерека из 1894. године
(Историјски архив Зрењанин, Ф. 1, Збирка карата и планова 1752–1992)

по доброчинитељима града и околине, два по родољубивим идеалима, пет по некадашњим жупанијама и жупанијским насељима, седам по историјским топонимима бечкеречке тврђаве и вароши Бечкерек, девет из верске благости, 12 из практичних разлога и географског положаја, а седам по предметима (Сентклараи 2023, 107). Као улице чији су називи били везани за српски народ могу се навести улице Српске цркве, Бранковићева, Петровићева, Српског манастира, Витковићева, Вуковићева и Бакићева.

Промена назива улица 1919. године

Након припајања Баната Краљевини Србији и стварања Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, већина назива бечкеречких улица и тргова постала је неприхватљива новим властима и новим политичким околностима. Вероватно током 1919. године,[4] градске власти Великог Бечкерека промениле су називе већини улица и тргова. Трг Франца Јозефа постао је Трг краља Петра, Елизабетин трг – Вилзонов трг, Хуњадијева улица – Александрова улица, Арадачка улица – Улица бригадира Ристића, Жупанијска улица – Париска улица, Улица градске куће – Скерлићева улица, Арпадова улица – Пупинова улица, Улица Еугена Савојског – Немањина улица. Ипак, улице у Немачкој вароши где су Немци чинили већину становништва добиле су називе по личностима из немачке културе. Немачка улица постала је Гетеова, Хонведска улица – Шилерова улица, Улица Светог Гелерта – Хајнеова улица, Кошутова улица – Лесингова улица, док је назив Ленауове улице остао непромењен. Исто тако, одређени део улица добио је нове називе или наставио да носи старе по мађарским личностима, што показује степен међунационалне толеранције и одраз националног састава становника Великог Бечкерека 1919. године. Називи улица као што су Арањева, Бајзина, Етвешова, Фрање Деака, Шомођијева или Верешмартијева наставиће да постоје на карти града и наредних десет година, иако ће пре-

[4] У архивској грађи не постоји сачувана одлука о преименовању улица, али се из потоње грађе може закључити о којим се улицама ради.

именовање[5] назива улица вероватно изазивати забуне.

Velikibecskerek uccáinak uj elnevezései.

Uj elnevezés	Régi elnevezés	Uj elnevezés	Régi elnevezés
Alekszandrova	Hunyadi	Njeguseva	Kisfaludy
Aranjeva	Arany János	Obala Kneza Mihajla	Rudolf part
Avalszka	Szent István	Obala Miloda Velikog	Valéria part
Bajzina	Bajza	Obala Princ. Jelene	Gizella part
Balkanszka	Vukovics	Obilityeva	Zápolya
Begejszki red	Béga végsor	Orlova	Sas
Beogradszka	Ecskai	Pariszka	Megyeház
Bircsaninov red	Zsigmondfalvi sor	Pasityeva	Tomasevácz i
Bogorodicsina	Boldogasszony	Petrogradszka	Melenczei
Branka Radicsevitya	Szent Vendel	Princa Djordja	Bonnáz
Brigadir Risztitya	Aradáci	Principova	Keleti sor
Cara Dusana	Váraljai	Prizrenszka	Erdő sor
Cara Lazara	Báthory	Pupinova	Árpád
Carice Milice	Bakics	Reljina	Szent király
Csarnojevityeva	Csernovics	Ruvarcseva	Vajta
Dalmatinszka	Keve	Sajkaska	
Danicsityeva	Kölcsey	Silerova	Honvéd
Deszancsityeva	Karácsonyi	Somodji	Somogyi
Deszpota Brankovitya	Brankovics	Sturm Jurisityeva	Jurisics
Djure Jaksitya	Petőfi	Szarajevszka	Csáky
Djurdjevszka	Szent György	Szarajijina	Eötvös
Djurdja Szmederevca	Laudon	Szave Tekelije	Tököly
Elemirszki red	Eleméri sor	Szindjelityeva	Dugonics
Etvesova	Magyar	Szimina	Sólyom
Franja Deaka	Deák Ferenc	Szkadarszka	Losonczy
Frankopanova	Rozgonyi	Szkerlityeva	Városház
Geteova	Német	Szlovacska	Luther
Gimnaziszka	Gimnázium	Szlovenacska	Nádor
Gundulityeva	Toldi Ferenc	Szokolszki kej	Széchenyi part
Hajduk Veljkova	Merczi	Szolunszka	Révai
Hajneova	Szent Gellért	Szabotityeva	Jokai
Jovana Rajitya	Attila	Szvet. Markovitya	Martinuzzi
Juga Bogdanova	Déli sor	Szveto-Szavszka	Szerbtemplom
Kalvarija	Kálvária	Takovszka	Garai
Kalvinszka	Rákóczi	Tomityeva	Szent Miklós
Kalvinszki trg	Kálvin tér	Toplicsina	Hertelendy
Karadjordjev trg	Vásár tér	Vatrogaszna	Hadzsity Lázár
Karadzsityeva	Mátyás király	Vavedenszka	Szent Mihályi sor
Katyanszkova	Dóczy	Veresmartijeva	Uri
Knez Miletina	Niczky	Vidakovityeva	Vitkovics
Kneza Pavla	Kinizsi	Vilzonov trg	Erzsébet-tér
Knityaninova	Batthyány	Visnjityeva	
Koszancsityeva	Korvin	Vojvode Bojovitya	Vörösmarty
Kralja Petra trg	Ferenc József tér	Vojvode Bozse	Juranics
Kraljevitya Marka	Korom	Vojvode Misitya	József főherceg
Krunszka	Korona	Vojvode Putnika	Alkotmány
Kumanovszka	Aracs	Vojvode Sztepe	Mészáros Lázár
Lenauova	Lenau	Vukasinova	Szilágyi Mihály
Leszingova	Kossuth	Zmaj-Jovana	Mária Terézia
Ljubljanszka	Petrovics	Zseljeznicski red	Német végsor
Mala	Kiss	Zsitni trg	Buza tér
Manasztirszka	Szerb zárda	I. predgradje	I. külkerület
Matavaljeva	Kazinczy	II. predgradje	II. külkerület
Miletityeva	Temesvári	III. predgradje	III. külkerület
Nemanjina	Jenő herceg		

Слика 2: Упоредни списак старих и нових назива улица у Великом Бечкереку након 1919. године (Adresar grada Velikog Bečkereka. Stari i novi nazivi ulica – Veliki Becskerek város cim- és lakjegyzéke a régi és új uccanevek névsora – Adressen- und Wohnungsverzeichnis der Stadt Veliki Bečkerek. Neue und alte Gassennamen, Veliki Bečkerek, b. g.)

Занимљивост преименовања улица из 1919. године је и извесна модификација постојећих назива. Такви примери су и Витковићева улица, названа по српско-мађарском песнику и правнику Михаилу Витковићу, која је постала Видаковићева улица, названа по српском писцу Миловану Видаковићу. Улица која се до тада звала по Петру Чарнојевићу (Csernovics Péter), угарском племићу српског порекла и учеснику Револуције 1848. на страни Мађара, добила је назив Чарнојевићева, по патријарху Арсенију III Чарнојевићу, даљем рођаку и претку мађарског револуционара. Дотадашња улица названа по Светом Ђорђу добила је назив Ђурђевска, која многе асоцира на село у јужној Бачкој.

Промена назива улица 1929. године

Десет година након усвајања нових назива улица у Великом Бечкереку дошло је до новог таласа преименовања. Овога пута улице добијају многи чланови породице Карађорђевић, а укидају се називи по личностима из немачке и мађарске културе. Главна улица која је десет година раније добила име Александрова по тадашњем регенту који је исте 1919. и једини пут посетио град, сада је усклађена да чињеницом да је Александар Карађорђевић постао краљ – Улица краља Александра. Гетеова улица постала је Престолонаследника Петра, који је рођен 1923. године, Шилерова улица – Улица краљевића Томислава, Петроградска улица – Улица краљице Марије, Кнез Милетина улица – Улица принца Андреја, Париска улица – Улица кнеза Арсена, Бајзина улица – Улица Ђорђа Стратимировића, Шомођијева улица – Тамишка улица, Верешмартијева улица – Улица доктора Рајса, Улица Фрање Деака – Улица др Јована Цвијића. Хајнеова улица постала је Улица Бошка Југовића, Етвешова улица – Улица Николе Тесле, Лесингова улица – Десанчићева улица, а Ленауова улица – Штросмајерова улица. Улице Деспота Бранка и Косанчићева спојене су у Улицу генерала Ковачевића.[6] Овом приликом дошло је до „рокаде" назива две улице: дотадашња Улица војводе Степе постала је Улица Тоше Јовановића, позоришног глумца који је рођен управо у тој улици, а Улица војводе Боже добија назив Војводе Степе (IAZ, F. 97 GPP 1919–1941, 26439/1929; 5688/1930).

Наредне, 1930. године, на иницијативу Савеза градова Краљевине Југославије, а на предлог Југословенско-чехословачке лиге, да се поводом пријатељских односа Југославије и Чехословачке неке улице назову у част пријатељске савезнице из Мале Антанте, град Велики Бечкерек је крајем октобра

[5] Појава да различите улице у различитим периодима носе исти назив. Један од примера из 1919. године је да је дотадашња Верешмартијева улица постала Улица војводе Бојовића, а до тада Господска добила је назив Верешмартијева.

[6] Образложење за укидање Улице деспота Бранка из 1927. године било је да већ постоји Улица Ђурђа Смедеревца, те да су обе улице заправо назване по истој особи – деспоту Ђурђу Бранковићу. „Градски Начелник предлаже, да се улица Бранковића назове по имену Генерала Ковачевића, пошто у граду има улица са називом Ђурђа Смедеревца, а Бранковић и Ђурађ Смедеревац то је иста личност" (ИАЗ, Ф. 97, 5688/1930).

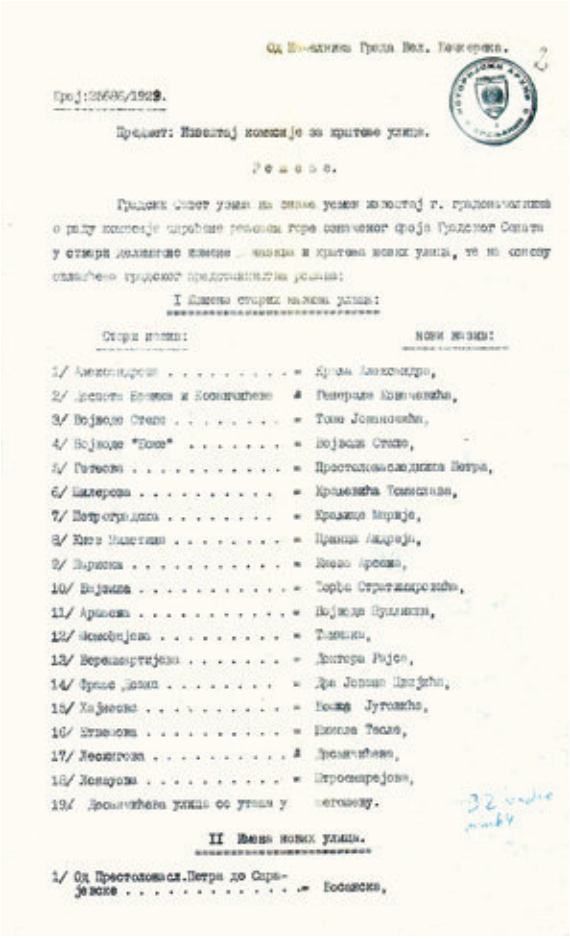

Од [illegible] Града Вел. Бечкерека.

Број:[illegible]/1929.

Предмет: Извештај комисије за крштење улица.

Р е ш е њ е.

Градски Савет усвојио на своме седму седници одржаној [illegible] г. градоначелникова о раду комисије одређене решењем горе споменутог броја Градског Савета у смислу давања имена [illegible] и крштења нових улица, те по саслушању одређеног градског представника усвојио:

I Давање старим називима улица:

Стари називи:		Нови називи:
1/ Александрова	=	Краља Александра,
2/ Деспота Бранка и Босанчићева	=	Генерала Живковића,
3/ Војводе Стана	=	Тома Јовановића,
4/ Војводе "Поле"	=	Војвода Стана,
5/ Гатеова	=	Престолонаследника Петра,
6/ Шилерова	=	Краљевића Томислава,
7/ Петроградска	=	Краљице Марије,
8/ Краља Милутина	=	Краља Андреја,
9/ Варошка	=	Краља Александра,
10/ Војничка	=	Војводе Путника,
11/ Арадска	=	Војводе Бурмазија,
12/ Немањина	=	Таковска,
13/ Вереминчићева	=	Доктора Роје,
14/ Краља Петра	=	Краља Александра,
15/ Хајдучка	=	Краља Југословића,
16/ Штросова	=	Николе Тесле,
17/ Лесковачка	=	Зрењанинска,
18/ Хемијска	=	Петроварадинска,
19/ Дрењанинска улица од улице у		Житковачку.

II Давање нових улица.

1/ Од Престолонаслед.Петра до Сарајевске = Босанска,

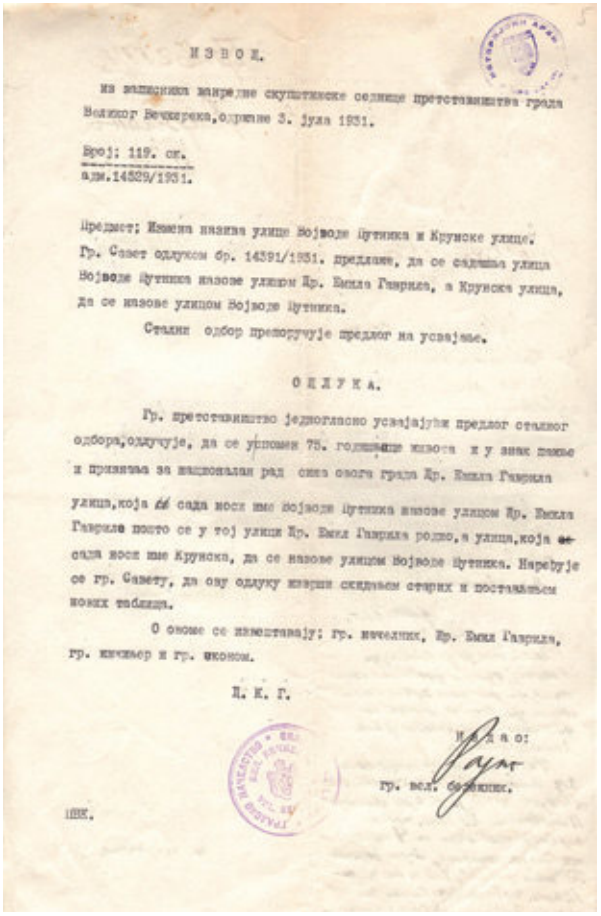

И З В О Д.

из записника ванредне скупштинске седнице претставништва града Великог Бечкерека, одржане 3. јула 1931.

Број: 119. сп.
адм.14529/1931.

Предмет: Измена назива улице Војводе Путника и Крунске улице.

Гр. Савет одлуком бр. 14591/1931. предлаже, да се садашња улица Војводе Путника назове улицом Др. Емила Гаврила, а Крунска улица, да се назове улицом Војводе Путника.

Стални одбор препоручује предлог на усвајање.

О Д Л У К А.

Гр. претставништво једногласно усвајајући предлог сталног одбора, одлучује, да се поводом 75. годишњице живота и у знак заслуга и признања за национални рад сина овога града Др. Емила Гаврила улица, која ~~је~~ сада носи име Војводе Путника назове улицом Др. Емила Гаврила пошто се у тој улици Др. Емил Гаврила родио, а улица, која ~~је~~ сада носи име Крунска, да се назове улицом Војводе Путника. Наређује се гр. Савету, да ову одлуку изврши скидањем старих и постављањем нових таблица.

О овоме се известиће: гр. начелник, Др. Емил Гаврила, гр. књижевник и гр. економ.

В. К. Г.

Извод о:
гр. вел. бележник.

[illegible].

Слика 3: Прва страна одлуке о преименовању улица у Великом Бечкереку 1929. године (Историјски архив Зрењанин, Ф. 97, Градско поглаварство Петровград 1919–1941, Извештај Комисије за крштење улица, 5688/1930)

Слика 4: Одлука Градског начелства Великог Бечкерека да поводом 75-годишњице рођења др Емила Гаврила улицу у којој се родио назове његовим именом, а Крунску улицу Улицом војводе Путника 1931. године (Историјски архив Зрењанин, Ф.97 Градско поглаварство Петровград 1919–1941, Промена назива улица, 16288/1931)

1930. године поводом 28. октобра, дана чехословачке независности, променио називе три улице. Дотадашња Словеначка улица постала је Масарикова, Словачка улица – Чехословачка, а Обилићева улица[7] у близини Соколског дома названа је по оснивачу тог покрета – Др Мирослава Тирша (IAZ, F. 97 GPP 1919–1941, 27833/1930).

Године 1931. уследила је још једна прерасподела уличних назива. Тада су градске власти одлучиле да поводом 70. рођендана адвоката и политичара др Емила Гаврила дотадашња Улица војводе Путника буде названа по њему, јер је у њој рођен. Настојећи да задрже име војводе Путника у градској одонимији, власти су га доделиле оближњој Крунској улици (IAZ, F. 97 GPP 1919–1941, 16288/1931).

[7] Истом приликом Ватрогасна улица добила је назив Обилићева.

Промена назива улица 1941. године

Након нацистичке окупације Баната окупатор мења називе улице и тргова у Бечкереку. Оне су углавном назване по нацистима, личностима из немачке културе, а у неким случајевима враћени су стари називи. Главни трг симболично ће уместо краља Петра понети име Адолфа Хитлера, Улица краља Александра постаће Герингова, Вилзонов трг – Трг принца Еугена, Светосавска улица – Улица подунавских Шваба, Гимназијска улица – Улица Хорста Весела, Масарикова улица – Шилерова улица, Улица цара Душана – Хортијева улица, Улица престолонаследника Петра – Немачка улица, Улица бригадира Ристића – Арадачка улица, Пашићева улица – Улица грофа Мерсија, Улица др Емила Гаврила – Змијска улица, Улица принца Ђорђа – Улица принца Еугена, Обилићева улица –

Моцартова улица. Након ослобођења града 2. октобра 1944. године враћају се називи из периода пре окупације.

Промена назива улица 1948. године

Иако су сви називи улица и тргова били враћени на оне пре рата, било је јасно да неки од њих не могу опстати у промењеним друштвеним и политичким околностима социјалистичке Југославије. Већ крајем 1946. године најављена је промена назива улица.[8] Током 1947. године месне организације Народног фронта дискутовале су о предлозима за нове називе улица: Београдска у Коче Коларова, Хајдук Вељка у Стевице Јовановића, Бригадира Ристића у Серво Михајла (IAZ, Ф. 160 NOOZ 1944–1963, 1947a). Предлагано је да Улица цара Душана буде преименована у Улицу Коче Коларова, с обзиром на то да је он у њој становао. Међутим, одлучено је да његово име понесе Београдска улица, уз образложење да ће се у том делу града развијати индустријски центар и да та улица више приличи радничком насељу (IAZ, Ф. 160 NOOZ 1944–1963, 1947b).

Почетком 1948. године решено је питање нових назива улица и тргова у Зрењанину. Главни градски трг званично је понео име Трг слободе, а главна улица названа је по маршалу Титу. Уместо америчког председника Вудроа Вилсона трг је назван по Републици, Житни трг постао је Трг Црвене армије. Улице су добили и Стаљин (раније Бригадира Ристића), Едвард Кардељ (Кнеза Арсена), Пеко Дапчевић (Кнеза Павла), Жарко Зрењанин (Престолонаследника Петра), Иво Лола Рибар (Краљице Марије), Максим Горки (Војводе Бојовића), Прва пролетерска бригада (Војводе Степе), Стевица Јовановић (Хајдук Вељкова), Коча Коларов (Београдска), Михајло Серво (Војводе Мишића), Народни фронт (Принца Ђорђа), Народна омладина (Едуарда Ериоа), Москва (Војводе Шупљикца) и Стаљинград (Војводе Путника), али и значајни датуми: 2. октобар (Кеј 2. октобра уместо Соколског кеја), 7. јул (Богородичина) и 29. новембар (Емила Гаврила) (IAZ, Ф. 160 NOOZ 1944–1963, 1948a; 1948b). Међутим, било је и примедби на ове одлуке Градског народног одбора. Милица Санто, рођена сестра Олге Убавић, уложила је приговор што је Београдска улица добила назив по Кочи Коларову, а не по Олги Убавић која је у тој улици рођена. Приговор је одбијен, јер је касно поднет.[9]

Слика 5: Одлука Градског народног одбора Зрењанин о измени старих назива неких улица 1948. године (Историјски архив Зрењанин, Ф. 160 Народни одбор општине Зрењанин 1944–1963, Давање назива улицама и обележавање кућа бројевима, 2094/1948)

Као последица сукоба са Информбироом који је трајао још од 1948. године, почетком 1951. године одлучено је да Стаљинова улица постане Улица 27. марта (IAZ, Ф. 160 NOOZ 1944–1963, 1951a). Три месеца касније, дотадашња Стаљинградска улица постала је Улица Карла Маркса (IAZ, Ф. 160 NOOZ 1944–1963, 1951b). У исто време Трг Црвене армије постао је Трг Југословенске народне армије, а Московска улица – Улица Јована Поповића.

У време социјализма била је честа пракса да улице понесу име по преминулим политичарима убрзо по њиховој смрти. Тако је Улица 27. марта, по

[8] Не постоје сачувани документи који би сведочили о промени назива улица током 1946. године, али се већ у наредним месецима у изворима појављују нови називи улица које су дотад носиле имена чланова династије Карађорђевић. Ови називи, заједно са додатно проширеним списком улица, званично су усвојени 1948. године.

[9] По Олги Убавић, припадници партизанског покрета, назив ће добити једна новоизграђена улица 1963. године.

смрти Бориса Кидрича 1953. године, после свега две године поново преименована, овога пута у част истакнутог политичара. Слично се догодило и након смрти Моше Пијаде 1957. године: Улица Југословенске народне армије постаће Улица Моше Пијаде.[10] Шездесетих година Улица Пека Дапчевића постаће Улица Ђуре Салаја, а осамдесетих Улица ЈНА опет ће променити назив, сада у част Јована Веселинова Жарка.

Промена назива улица 1992. године

Пад социјализма, увођење вишепартијског система и распад Југославије неминовно се одразио на називе улица широм земље, па тако и у Зрењанину. У пролеће 1992. године одборници локалне скупштине промениће називе главне градске улице, као и још неколико улица у граду. Карактеристика ових промена назива је што су већином враћени предратни називи. Тако је централна зрењанинска улица уместо Маршала Тита понела име краља Александра I Карађорђевића, Улици Бориса Кидрича враћен је назив из међуратног периода – Бригадира Ристића, Улица Моше Пијаде постала је Улица Николе Пашића, Максима Горког – Војводе Петра Бојовића, Творничка је постала Болничка,[11] Ђуре Салаја – Јеврејска, Владимира Назора – Тодора Манојловића, а Карла Маркса – Др Зорана Каменковића (*Зрењанин* 1992, 2).

У периоду након 2000. године извршено је неколико измена у градској топонимији. Тргу ЈНА враћен је стари, у народу уврежени назив Житни трг, Чехословачка улица поново је постала Словачка улица, Улици 29. новембра враћено је име др Емила Гавриле, док је Улица Јована Веселинова Жарка преименована у Улицу краља Петра I. Крајем прве и почетком друге деценије 21. века Тепличка улица (до 1966. године Масарикова), названа по граду побратиму Теплицама (Чешка), добила је име по зрењанинском хоровођи Слободану Бурсаћу, Трг Републике постао је Трг др Зорана Ђинђића, Улица Прве пролетерске – Улица др Корнела Радуловића, а Булевар ослобођења – Булевар Милутина Миланковића. У неким од најновијих преименовања уочљива је симболичка веза између претходних и нових назива. Тако је Штросмајерова улица понела име патријарха Павла, док је Загребачка улица преименована у Улицу Јунака Стојадина Мирковића, регрута ЈНА страдалог 1991. године у Бјеловару током рата у Хрватској.

Закључак

Увидом у историјски развој назива улица и трговa у Зрењанину од 19. века па до данас добијамо слику о променама држава, друштвених и политичких система на овим просторима. Свака држава и систем желели су да преко назива улица и трговa нагласе и покажу које су историјске личности и наративи важни за друштво и друштвене односе који су у том тренутку важили. Као куриозитет улице чији назив датира још од 19. века и који је преживео све промене јесте Орлова улица. Промене држава и државних идеологија у случају Зрењанина одразило се не само на именима улица и трговa, већ и на име самог града.

ИЗВОРИ:

Istorijski arhiv Zrenjanin [IAZ], Fond 97, Gradsko poglavarstvo Petrovgrad – Petrovgrad (Zrenjanin) (1919–1941) [GPP 1919–1941], 26439/1929. (ćir.)

Istorijski arhiv Zrenjanin, Fond 97, Gradsko poglavarstvo Petrovgrad – Petrovgrad (Zrenjanin) (1919–1941), 5688/1930. (ćir.)

Istorijski arhiv Zrenjanin, Fond 97, Gradsko poglavarstvo Petrovgrad – Petrovgrad (Zrenjanin) (1919–1941), 27833/1930. (ćir.)

Istorijski arhiv Zrenjanin, Fond 97, Gradsko poglavarstvo Petrovgrad – Petrovgrad (Zrenjanin) (1919–1941), 16288/1931. (ćir.)

Istorijski arhiv Zrenjanin, Fond 160, Narodni odbor opštine Zrenjanin – Zrenjanin (1944–1963), [NOOZ 1944–1963], Sednica Izvršnog odbora Gradskog narodnog odbora Zrenjanin 14. 8. 1947a. (ćir.)

Istorijski arhiv Zrenjanin, Fond 160, Narodni odbor opštine Zrenjanin – Zrenjanin (1944–1963), 4. redovna skupština – plenum Gradskog narodnog odbora Zrenjanin 24. 8. 1947b. (ćir.)

Istorijski arhiv Zrenjanin, Fond 160, Narodni odbor opštine Zrenjanin – Zrenjanin (1944–1963), Zapisnik 12. redovne sednice Izvršnog odbora Gradskog narodnog odbora Zrenjanin, 29. 1. 1948a. (ćir.)

Istorijski arhiv Zrenjanin, Fond 160, Narodni odbor opštine Zrenjanin – Zrenjanin (1944–1963), Zapi-

[10] У центру града Улица Едварда Кардеља постаће Улица ЈНА.

[11] Данашња Улица др Васе Савића носила је до 1939. године назив Болничка.

snik 3. redovne sednice Gradskog narodnog odbora Zrenjanin, 28. 2. 1948b. (ćir.)
Istorijski arhiv Zrenjanin, Fond 160, Narodni odbor opštine Zrenjanin – Zrenjanin (1944–1963), 3. zasedanje plenuma Gradskog narodnog odbora Zrenjanin, 30. 3. 1951a. (ćir.)
Istorijski arhiv Zrenjanin, Fond 160, Narodni odbor opštine Zrenjanin – Zrenjanin (1944–1963), 5. zasedanje plenuma Gradskog narodnog odbora Zrenjanin, 10. 6. 1951b. (ćir.)

ЛИТЕРАТУРА:

Zrenjanin. 1992. „Demokratski o promenama imena grada i ulica", 20. mart 1992. (ćir.)
Krčmar, Filip. 2015. *Torontalska županija i njeno nasleđe*. Zrenjanin: Istorijski arhiv. (ćir.)
Radović, Srđan. 2014. *Beogradski odonimi*. Beograd: Etnografski institut SANU. (ćir.)
Sentklarai, Jene. 2023. *Pomađarivanje naziva ulica i trgova Velikog Bečkereka*. Zrenjanin: Zrenjanin eksplorativa. (ćir.)

Aleksandar Radlovački, MSc
National Museum of Zrenjanin

CHANGES IN STREET AND SQUARE NAMES IN ZRENJANIN AS AN INDICATOR OF SOCIAL CHANGES

Summary

Examining the historical development of street and square names in Zrenjanin from the 19th century to the present provides the insight into changes in the states and social and political systems that governed the area. Each state and political system sought to use the names of streets and squares to emphasise and convey which historical figures and narratives were considered important to society, as well as the social relations prevailing at a given time. In the case of Zrenjanin, changes in statehood and state ideologies were reflected not only in the names of streets and squares, but also in the name of the city itself.

The paper analyses changes in the names of streets and squares in Zrenjanin from the introduction of the first official street names by the Hungarian authorities in 1879 to the beginning of the 21st century. During this period, several waves of renaming took place, most often following major political and social transformations. The years 1919, 1929, 1941, 1948, and 1992 marked turning points, when many streets in the city were given new names.

Before the introduction of official street and square names, urban spaces were generally named according to their characteristics—for example, Main Street, Main Square, Grain Market Square, Town Hall Street, and Church Street—or according to the destinations towards which they led, as in Aradac Street, Melenci Street, Tomaševac Street, and Timişoara Street.

In 1879, streets were predominantly named after figures from Hungarian history and culture, members of the Habsburg dynasty, saints, and urban toponyms. Following the end of the First World War, streets and squares were named after rulers of the Karađorđević dynasty and Serbian historical figures, as well as notable figures from Hungarian and German culture, reflecting the ethnic composition of Veliki Bečkerek at the time. Ten years later, names commemorating Hungarian and German personalities were replaced by those of members of the Karađorđević dynasty and several prominent contemporary figures, such as Uroš Predić and Nikola Tesla.

In 1941, the German occupying authorities introduced street and square names that reflected Nazi ideology and German territorial aspirations in Banat. After the liberation in October 1944, the pre-war names were restored. However, in 1948, they were officially changed once again, in accordance with the values of the new socialist society and the policy of friendship with the Soviet Union. The collapse of socialism and the disintegration of socialist Yugoslavia were also reflected in the city's odonymy, and in 1992 several streets regained the names they had borne before 1941.